

Arrasate, 73-VI-21

ARRASATEKO BATZAR EGUNEAN EUSKALTZAINBURUAREN AGURRA

Jaun-Andreak:

Egun on guztioi!

Arrasateko herri bizkor, langile eta aurrera-zale honetan egiten du gaur batzarrea Euskaltzaindiak. Halaxe eskatu zeniguten eta guk halaxe hitz eman genizuen. Asko luzatu dugu hitz horren betetzea, baina azkenean heldu da eguna. Eta batzarrea Arrasaten egiten denez gero, bidezkoa zen Arrasatek eman dituen euskaltzale ospetsuak bertan gogoratzea. Ez denak, noski. Honelako ospakizun labur batean ezin gai hau bere zabalera eta luzeera guztian hartu. Bi jaun gogoratuko ditugu, bakarrik gure batzarrean: Juan Karlos Gerra eta Severo Altube. Biak Euskaltzaindi honen batzarkide izanak. Biak herri honetan edo jaio edo biziak. Eta biak guztiontzat ispilu eta eredu bikainak.

Guk hemen batzarre hau egiten dugun unean bertan, beste ospakizun bat ospatzen da Ataun-en. Badakizute zein esan nahi dudan. Gure Euskaltzaindian euskaltzain oso den jaun baten gorazarrea: J. M. Barandiaran-ena. Honen aurretik egin dugun geure arteko bileran jaun honi telegrama bat bialtzea erabaki da. Zorionak beroki eman ez, eta Euskaltzaindia gorazarre horri gogo-bihotzez elkartzen dela adieraziz.

Eta orain, gaurko batzarreari hasiera ematekoan, euskaltzain laguntzaile berriei izendapenen diplomak banatuko zaizkie. Joan den hileko batzarrean hiru euskaltzain ohorezko eta sei euskaltzain laguntzaile izendatu ziren. Ohorezko mailatakoak urrutitxo daude honera etortzeko: Norbert Tauer jauna Txekoslovakian, Karl Bouda Alemanian, eta Antonio Tovar ere Alemanian. Euskaltzain laguntzaile mailakoei banatuko zaizkie, bada, diplomak. Izendapen honegatik zorionak emanaz batera, gaurko batzarre honetan Euskaltzaindiak batzarkide berri hauei bere ongi etorria eta agurra eman nahi die.

Adiskide eta gogaide maiteok: Ongi etorriak izan zaitez-tela gure elkartera! Euskaltzaindiak ongi daki orain arte egin duzuen lanaren berri. Eskerrak ematen dizkitzue, bada, egin-dako lanagatik, eta aurrerantzean ere lanean ariko zaretela es-pero du. Ohore baino gehiago, lanerako deia da izendapen hau. Izena ere halakoxea duzue: euskaltzain *laguntzaileak*.

Askotan entzun diot Lafitte jaunari nola kargu hontara-ko izendatua izan zenean, Azkue jaunak lan bat egin arazi zion. Nik ere eskatu egingo nizueke gure hileroko batzarre-etarako lan bana gerta dezazuten, bakoitzak nahiago duen gaiaz, batzarrean irakurria izan dadi. Era hortara elkartea-ren lanetan sar-araziak eta osoko batzarkide edo zati biziak bihurtuak geldituko zarete.

Zorionak, bada, eta eskerrak, berriz ere, bihotzez guztioi!

JUAN KARLOS GERRA, ARMARRI-ZALEA

Kerexeta-tar Jaime

Agur, guztioi!

Orain illebetede, Arrasate'ko gizonezko bi etorri yata-zan Elorrio'ra, Juan Karlos Gerra armarri-zaleari buruz zer-bait itz egingo neukean eskatzen. Nire itzaldiak luzea ala la-burra izan bear eban itandu neutsen, eta ogei miñuturen ba-tekoa naikoa zala erantzun eusten. Orrela izan ezker, baiez-koa emon neutsen, iñorentzat aspergarri izaterik ez nebala nai-ta. Emen, bada, orain zuen aurrean. Eta geiago bagarik, sartu gaitez an gure gaian.

Nor izan zan gure Juan Karlos Gerra? Ezpai bagarik, gure artean izan dogun armarri-zalerik gorengoena. Guztiok daki-zue armarriak zertzuk diran: etxe batzuetako ormetan dago-

zan irudi landu batzuk, erderaz, *escudo de armas*; Naparroa'ko Larraun'en *mazmorroak* deritze, eta *ikurdi* be erabili izan da.

Gerra jauna Donostia'n jaio zan, 1860'garren urtean, eta Arrasate'n il, 1941'garrenean. Alan bere, ia bere bizitza guztia ementxe, Arrasate'n igaro eban. Lege-gizona, eta Euskal-tzain laguntzaillea. Erdi-aroko euskal-eresi eta bertsoetaz be ainbat idatzi eban aldizkarietan, esate baterako, "Euskalerriarren alde" izenekoa, RIEV'en, "Euskera"n, "Euskal-esnalea"n, ezagutzen ez ziran edo gutxi ezagutzen ziran eresi zaar-zaarrak azterturik eta argitara emonik. Jatorri-gaiak be erabili ebazan, gaiok armarri-gaiaz alkartuta joaten dira-ta. Izan be, iru dira, Gerra jaunak diñoanez, euskal-sendi edo familien kanpokaldeko izaera-ezaugarriak: oiñetxea edo jatorria, abizena edo apilledua eta armarria. 16'garren menderarte, norberaren abizena oiñetxearen izena izaten zan, oiñetxearen izena artzen zan, sarritan gurasoen abizena alde batera itzirik edo oneaz alkarturik. Jatorriak aztertzen diranean, ainbat aldiz ikusten da esan dogun au. Ejenplu ezagun bat ekarriko dautsuet: guztiok entzun dozue Elorrio'ko Balentin Berrio-Otxoa zoriontsua; bere aurretiko-aurretikoa Bergara'tik Elorrio'ra etorri zanean, 16'garren mendean, bere emaztearen oiñetxearen izena artu eban bere abizenagaz batera; bera, odolez, Otxoa zan, eta Otxoa de Berrio artu eban —Berrio'ko Otxoa—, basarri-etxea *Berrio* zan-eta. Bere seme-alabak, illobak, birrillobak eta gerokoak be Otxoa de Berrio erabili eben; Balentin'en aitak, ostera, Berrio-Otxoa, eta Balentin'i be orixe ezarri eutsuen. Baiña odolez, Balentin Otxoa izan bear eban, aitaren aldetiko leenengo abizenari jarraiturik.

Gerra jaunak onetzaz, jatorri-gaiaz, "Ensayo de un Padrón Histórico de Guipúzcoa" izeneko liburua idatzi eban, 1928'garren urtean, eta beste lan jakingarri bat argitaratu be bai: Esteban Garibai'k —au be Arrasate'ko semea — amaseigarren mendean idatzi ebana: "Linajes Bascongados contenidos en las Grandezas de España" izenekoa. RIEV'en argitaratu eban —oraintsu *La Gran Enciclopedia Vasca*'k barrero argitaratua—, bere oarrak ezarten eutsazala.

Armarri-gaiaz, bere libururik entzutetsuena, "Estudios de Heráldica Vasca" da, 1927'garren urtean irugarrenez argitaratua. Barruan dakarrena auxe da: "Diccionario Heráldico de la Nobleza Guipuzcoana"; Gipuzkoa'ko eundaka jatorri ta armarri dakaz; an agertzen dira Arrasate'ko irurogeta amar armarri be, gero aitatuko doguzanez. "La Heráldica entre los Euskaldunas": gai au, armarri gai au, Euskalerrria'n noiz eta zelan zabaldu zan azaltzen dausku, eta geien erabilten diran irudiak eta ezaugarriak, euskal-jatorrien ainbat armarri jakiñerazorik. Eta azkenez, "Lecciones de Genealogía y Heráldica".

Liburu orren leenengo zatian, Arrasate'ko irurogeta amar armarri agertzen dirala esan dautsuet, eta, beraz, etheen izenak. Puntu au jakingarri izango yatzuela uste dot, eta azaldu egingo dautsuet, pentzamentuz izanda bere, zuen erriari begiratu bat egin dagiozuen. Abarrategi (Gesalibar'en, Santa Ageda'n); Alkitza, Altzarte, Andikano-Loiola (Erdiko kalean), Aranguren, Aranguren-Andikano (Zarugalde arrabalean), Arbe, Areaga edo Arteaga, Arrasate (Arrasate jatorriarena, ez erriarena. Bide batez, ba-dakizue nik baiño obeto erri onen izen jatorra, leenengoa, Arrasate zana, Gipuzkoa'ko errietarik antziñakoenetarikoa; gero, barriz, Kastilla'ko amargarren Alonso erregeak uri edo *villa* egin ebanean, 1260'garren urtean, izena aldatu eta Mont-Dragón ezarri eutsan, Monte del Dragón = iransugearen Mendia). Arrazola (armarri au, leen, Ferrerías kaleko etxe-torre baten egoan, egun batzuetan San Bizente Ferrer egon zan etxean; baiña an etxe barriak egin ebezanean, Madalena arrabaleko etxe barrira aldatu eben); Arroaga (Gesalibar'en), Artazubiaga (Bedoña'n) eta Bañez de Artazubiaga (jatorri au, Bañez taldearen buru zan, eta Gebara taldearen azpian ez gelditzearren, Bedoña'ko bere etxeari sua emonik, Arrasate'ra jatsi zan bizi izaten. Orregaitik, bere armarrarian goiburu edo divisa au dakar latinez: Pro nostri generis libertate combusta: Geure jatorriaren askatasunagaitik errea. Amabosgarren mendean, jatorri onetako bat, Martin izenekoa, Ganboarren taldekoa, Arrasate'tik Garagartza'rako bidean, Ibarreta basarri ondoan, Aramaiona'ko oiñaztarrak il egin eben; eta

aren illetan, aren emazte alargunak, Ozaeta'ko Santxa Otsoa'k, eresi entzutetsuok abestu ebazan:

Oiñetako lur au yabilt ikara,
 lau aragiok bere an berala...
 Martin Bafiez Ibarreta'n il dala.
 Artuko dot esku batean gezia,
 bestean zuzi iraxegia,
 erreko dot Aramaio guztia.

(Aldi aretako andrazkoak be ez eben, gero odol beroa!)

Artzamendi, Barrena, Barrutia (Udala'n), Barrutia de Etxagibel (au be Udala'n), Barrutia-Mendia (Beeko arrabalean), Barrutia-Salinas (Iturriotz kalean), Barrutia-Umendia (Ferrerías kalean), Bergara, Bidau edo Bidaurre, Etxeberri edo Etxeberria, Elizgarai (Gesalibar'en), Ereinuzketa (Gara-gartza'n; emengoxea izan zan Santiago de Compostela'ko "Kardenal Mondragon" esaten eutsoena, baiña abizena Ereinusketa eban); Gabiria (Ferrerías kalean), Garibai (leen aitatu dogun istorilari ospatsua jaio zan etxea, jatorriz oiñatiarra izanarren aitaren aldetik; bere ama, barriz, Arrasate'koa); Garita-Bergara (Erdiko kalean), Garro (Erdiko kalean), Gordoa-Iramain (Erdiko kalean), Gerra (San Prantzisko plazatxoan), Guraia (Iturriotz kalean; oiñaztarren buru Arrasate'n), Ibinarri, Irigoien, Jauregi (Gesalibar'en), Jauregibarria (emen eta Gara-gartza'n), Mendia (Uribarri'n), Merkado, Merkado-Okendo (Iturriotz kalean), Mojategi edo Monxategi (Musakola'n), Mondragon, Mondragon-Arazola eta Mondragon-Bidaurre, Narriondo, Olabarrieta (Bizkai'tik etorria), Olabe, Olalde (gaiñean beronen izena dakar), Olariaga, Oleaga (Uribarri'n), Oro (ez da erderazko urrea), Oro-Usoa, Osinaga, Ozaeta (Erdiko kalean), Errotaetxe edo Rotaetxe (Gesalibar'en), Sagurdia, Salinas (Goi-koetxe izenekoan, Gazteluondo kalean, eta beste bat Beeko kalean), Sologaiztoa (Bedoña'n), Uriarte Urrupain, Zabala (Iturriotz'en), Zabaleta, Zamalloa (Garibai istorilaria emengoxea izan zan amaren aldetik), Zaraa, Zaraa Bolibar (etxe onetako batek jakiñerazo eutsan Yuste'n bosgarren Karlos enperadoreari, San Quintin'go gudaketa entzutetsua nok irabazi eban); eta azkenez, Zilaurren.

Alan be, aitatu doguzanetatik gaiñera, Arrasate'ko beste jatorri askok daukez euren mazmarro edo eskuduak, etxeetan ipiñita euki ezarren, ainbatek eta ainbatek, edo etxeak egikeran ipiñi ez ebezalako, edo etxeak eginda gero aukeratu ebezalako, edo orretarako diru-aukerarik izan ez ebelako. Orre-gaitik, banatu edo bereiztu egin bear litzake erderazko *escudo* izenaren esan-naia: ondo da ormetan ezarrita dagozanai *armarri* —arma-arri— esatea. Baiña, arrietan landuta ez dagozanai, zelan? Mazmarro? Ikurdi? Izan be, zuk zeure eskudua euki daikezu; ez, ostera, orman arrizkoa, papeletan agertzen dana baiño. Ez da bardin euskeraz esaterakoan.

Batek edo bestek auxe itandu daike: “Baiña, zetan ekin eutsan, bada, Gerra jaunak arlo orri, aundikien uskeriak baiño ez dira-ta?”. Emen, sarri entzun izan dodan eritzia: *armarri-gaia* aundikien uskeriak dirala. Ba-daiteke beste errietan orrela izatea, baita leenengotan Euskalerra'n bere; baiña gero ez. Emen be, jakiña, batzuk aundikiak izan dira *diru-aldetik*, ez osterantzean. Euskalduna, edozein euskaldun, aundikia beste teko odol-garbikoa izan dala agertzen da beti. Auxe bakarrik egin izaten zan: bere aurretikoak emengoxe oiñetxeakoak zira-la autortu ta egiztatu, probatu, auzi-bidez; auzi orri “prueba de hidalguía” esaten yakon erderaz. Eta epaiatz batera jasoten eban bere armarria erabilteko eskubidea. Ulertzeko da, beraz, Euskalerra'ko jatorriak España'ko beste guztiak baiño eskudu geiago eukitea. Ez ikaratu onetzaz, olantxe da-ta. Eta au onela dala konturatzeko, oraintsu argitaratu dan Cadenas y Vicent'en “Repertorio de Blasones de la Comunidad Hispánica” izeneko liburua aztertzea baiño ez dago.

Geien-geienetan, jatorri bakoitzak aukeratzen edo egiten eban bere ikurdia, eskudua; batzuetan, barriz, Rey de Armas eritzan jaunak, Erregearen baiezkoaz. “Algunos de ellos (de los escudos) —diño Isasti'k 1625'garren urtean— son por merced o privilegio que algún Rey o Príncipe concedió”. Azken oni, “executoria real” esaten yakon.

Beraz, odol-garbiko edo aitaren seme izatea eban edozein euskaldunek jaristen eban agiriz, agiri-orrietan. Bere jatorriko

oiñetxea Euskalerrria'n egoala egiztatu bear, besterik ez. Begira: duke, markes, konde ta orrelako tituluak, emonak izaten dira, erregeak edo laterriko (naziñoko) agintari nagusiak emonak; geien-geienetan diruaren bidez jaristen dira, odol-garbiko izan ezarren bere. Euskalduna, ostera, berez izan da odol-garbiko, erderaz "hijodalgo, hidalgo, noble" deritzona. Au beti irakurri izan da agirietan, dokumentuetan. Begira Isasti istorilariak 1625'garren urtean, "Compendio Historial de Guipúzcoa" izeneko liburuan diñoana: "Capítulo VII. Que todos los naturales de la Provincia de Guipúzcoa, que probaren ser originarios de ella, de sus antiguos pobladores del tiempo inmemorial, sean declarados por hijosdalgo en propiedad y posesión. Lo cual mando así guardar y cumplir y ejecutar inviolablemente ahora y de aquí adelante por siempre jamás". Agiri au España'ko irugarren Felipe erregeak emon eban, Lerma'n, 1610'garren urtean.

Odol-garbiko: zegaitik? Euskaldunak moruen edo judarren odolaz naastu ez iralako. Orrexegaitik. Garrantzi aundikoa au? Euskalerrria'rentzat bai. Zegaitik? Beste ondoren artean, norbere odol-garbitasuna egiztatu edo probatu baiño leen, ona bizi izatera iñor ezin etorri izan zeitekealako. Foru-liburuak dakar ori, eta, Bizkaia'n eta Gipuzkoa'n beintzat, zeatz-zeatz beteten zan. Eta bere odol-garbia probatzen ez ebana, erritik jaurtia izaten zan. Elorrio'ko liburuan be bein baiño geiagotan agertzen da ori; Gipuzkoa'n be bardin. Entzun, bestela, Isasti istorilari berak diñoana:

"Capítulo VI. Que en la Provincia de Guipúzcoa y Villas y lugares de ella no sea admitido por vecino persona alguna que no sea hijodalgo. (Fuero moderno, tít. 41, cap. 2, pág. 327). Don Carlos (I de España y V de Alemania), por la gracia de Dios Rey de Romanos, Emperador semper Augusto, etc., etc., ordenamos y mandamos, que de aquí adelante en la dicha Provincia de Guipúzcoa y Villas y Lugares de ella no sea admitido ninguno que no sea hijodalgo por vecino de ella, ni tenga domicilio ni naturaleza en la dicha Provincia, y cada y cuando algunos de fuera parte, a la dicha Provincia vinieren, los Al-

caldes ordinarios cada uno en su jurisdicción tenga cargo de escudriñar y hacer pesquisa a costa de los Concejos; y a los que no fueren hijodalgo y no mostraren su hidalguía los echen de la Provincia, y que los Alcaldes tengan mucha diligencia en lo susodicho sopena de cada cien mil maravedís para los gastos de dicha Provincia. Y si pareciere que alguno por falta de información o de otra manera, que no siendo hijodalgo vive en la Provincia, luego que constare, sea echado ¿de ella, y pierda todos los bienes que en ella tuviere... Dada en la noble Villa de Valladolid a 13 días del mes de Julio del nacimiento de nuestro Salvador Jesucristo de 1527 años”.

Gizaldiz-gizaldi bete da erabagi ori gure artean. Aurreko mende-erdian, karlisten gerra-ostean, Foruak galdu ziranean galdu zan Foru-lege ori, eta arrezkero parrastaka etorri izan dira eta datoz kanpotarrak. Lege orrek batez bere, beste arrazoiz batzuren artean, iraunerazo izan ei'ditu gure erriak euskaldun izaten jarraitzen.

(Bide batez, auxe esan daikegu, gaiñera: *inmigraziñua* eta *inbaziñua* ez dirala gauza bera, gutxiago erria txikia danean. Inbaziñuak errien izate-eskubideak ausi egiten ditu. Benetako ta bidezko inmigraziñua auxe da: erbestekoa edo erbestekoak erri batera doazanean, bertako lez biurtzea, lekuan lekuko izkuntza, oiturak eta ekanduak eta gaiñerako zer guztiak eura-kanaturik. Baiña parrastaka etorri ezker, erria ito egiten dabe; eta erriaren berezitasunak artu bearrean, eurenak ezarten dautsez erritarrak. Eta ori ez da inmigraziñua, zapalkundea baiño. Inmigraziñuan, kanpokoa erri-barruan murgilduta gelditzen da; zapalkundean, barriz, inbaziñuan, errien izate-eskubideak ausita geratzen dira, erria itota geratzen da.)

Noiz asi ziran erriak ikurdiak erabilten? Noiz euskaldunak? Euskaldunak izan ete-ziran Peninsula onetan eskuduak leenengoz erabilten asi ziranak? Onetzaz eta armarren inguruan gelditzen diran ainbat gairi buruz luzaro ekingo geuskio, baiña ez dago orain astirik, nire ogei miñutuok bete dira-ta.

Entzuleok: Gerra jaunak ondo ta argi ikusi eban armarrigaiak eban garrantzi andia euskaldunarentzat. Ikurdiak nor-

beraren jatorria, oiñetxea, abizena agertzen dau. Ikurdia norberaren aurretikoen ezaugarria da irudiz landua edo jantzia, abizen izenpetua.

Ondorenak. Zer atara ete-daikegu esan dogunaz? Gure aurretikoai jarraiturik, arduratu gaitezala geiago gure jatorriaz; egin dagiala bakoitzak bere jatorri-zugatza, erderaz “árbol genealógico” deritzona, eta antxe agertuko yakoz ainbat eta ainbat bere odoleko euskal-abizen: gure txikitasunean, abizenetan beintzat beste edozein erri besteko aberatsak ba-garata. Aal dagianak, atara dagizala gure basarri-etxeen argazkiak, fotografiak, erretratuak, basarri-aurreak eta arek euki daikezan aparteko esku-lanak, erti-lanak, euskal-jatorriai izena emon dautseenak batez be basarri-etxeak dira-ta. Eta iñok ez dagiala esan gai au “desfasatua” dagoanik, erti-lanak, edozein erriren istoria-barruan, leengo, gaur eguneko eta betiko dira-ta.

Gerra jauna: geure eskerrona agertzen dautsugu zure lan bikaiñagaitik. Agur eta txalo zuri, euskaldunon eta Arrasaterren izenean.

ALTUBEREN TESTAMENTUA OROITARAZIZ

Luis Villasante

Gernikarra naizenarren, nik ez nuen Altube jauna Gernikan ezagutu. Haren ezagutza geroztikakoa dut. Txikitan Arantzazura etorri, eta komentuan, apaiz ikasketak egiterakoan, Altuberren zenbait liburu irakurri eta sakontzeko aukera izan nuen. Honela izan zen ene lehenbiziko ezagutza Altubekin.

Pertsonalki, berriz, aurpegiz-aurpegi, 1952. urtean ezagutu nuen bera; eta ez hemen, Frantziako Paben baizik. Place Clemenceau, Hotel de l'Europe deritzaion ostatu etxean. Urte har-

tan Frantziara itzuli bat egiteko egokiera izan nuen, eta orduan, Altube non zen jakinik, bisitatxo bat egin nion. Aspaldidanik enetzat maitagarri eta beneragarri zen jauna, aurpegiz ikusteko eta ezagutzeko zoria izan nuen. Urte asko bota zituen han, herbestean. Geroago Gernikara itzuli zen, eta bai Gernikan eta bai Euskaltzaindiko batzarreetan ere berriz ikusi eta tratatu nuen, baina beti bakanka, mehatz eta denbora gutiz.

Gernikan biziagatik, bera mondragotarra zen, arrasatearra. Eta bere jaioterria ez zeukan saltzeko. Eta okasioa zetorkion une guztietan aipatuko zuen. Frantzian zegoen denboran, liburuxka bat atera zuen frantsesez. Eta hara zer dioen 98. orrialdean. Latinezko esaera bat aipatzen du: "Solus labor parit virtutem, sola virtus parit honorem". Eta segidan hauxe dio: "On la lit sur la façade d'une vieille maison d'Arrasate, ville laborieuse du très laborieux Pays Basque".

Eta segitzen du oraino: "Dans la même ville on entend un vieux dicton basque qui, sous forme plus lapidaire, exprime une idée analogue: *Jan ta lan*. Il faut manger et travailler. Ce vieux dicton, par son sens, peut être considéré comme une curieuse anticipation de la moderne aspiration, aujourd'hui en vogue, de l'élévation du niveau de vie et de production".

* * *

Nik ez dakit zergatik, baina badira Euskal Herrian zenbait herri, nortasun berezi baten jabe direnak. Eta herri hoietako semeak jaioterriaren harrotasuna erakusten dute beti. Herri hoiien artean Mondragoe da nabarmenenetako bat. Garribai-k bere obra guztien aitzinean ipiniko dizu nongotarra den. Eta harrigarriago dena, baita Domingo Bañez, teologo handi eta Santa Teresa Avilakoaren direktore espiritualak ere. Bera ez zen hemen jaioa, baina hemendik zuen bere jatorria, eta hark ere jatorri hori ez zuen saltzeko, nunbait.

Aspaldidanik herri langile, urduri, bizkor, burdinolez eta lantegiz betea dugu Mondragoe. Eta gaur? Guztiok dakigu zernolako handitze eta hazitze miresgarria ezagutu duen azken

urteotan. 30.000 bizilagun izango ditu gaur. Koperatiben esperimentzia beste inon baino urrutiago eta aurrerago eraman du Mondragoek.

Ezin ahaztuzkoa dugu Arrasate euskal literaturan. Gari-bai, Juan K. Gerra, Altube: hirukote maitagarri honen oroitzapena ez da sekula euskaltzaleen bihotzetan itzaliko. Baita Barrutiak ere (euskerazko teatroari hasiera eman zionak), zer-ikusi handia du herri honekin, hemen bizi bait zen iskribau. Eta hoiiek guztiak baino lehenago, XV. mendean, hor dira Mondragoe erre zeneko kantak, euskal literaturan ditugun lore pitxirik zaharrenetakoak. Eta orain bizirik direnen artean ere euskal idazle arrasatearrak ez dira falta. Zilegi bekit Jokin Zaitegi eta Gaizka Barandiaran-en izenak aipatzea. Eta oraino beste euskaltzale suharren izenak ere esango nituzke, baina dena aipatzerik ez dago.

Gaur bezalako hazitzerik, ordea, ez du sekula ezagutu Mondragoek. Eta hauxe da gure kezka. Orain arte hemen beti bizi-bizirik gorde den euskaltasun hori, hazitze horrek berorrek ez ote digun jango. Herri honek euskaldun iraungo ote du, gero? Gaur-eguneko aurrerapenen uholdeak, bizimolde berriaren astinduak, ez ote du gure euskera itoko? Bai. Beldur izatekoa da.

Eta bide gurutze larri honetan, euskera zaintzeko eta salbatzeko, zer jokabide hartu, arretaz eta buru-bihotzez begiratu beharra dago. Hain zuzen, hortarako Altube jaunaren erakutsi nagusiak gogoratzea ondo baino hobeto etorriko zaigu. Bera bait da Euskaltzaindiak bere lehen aroan euki dituen gizon argienetako eta jakintsuenetako, eta euskeraren bizitzaren problema hontaz inor ez bezala kezkatu dena. Behin baino gehiagotan azaldu izan ditut Altube jaunaren ikusmoldeak; euskera bizia gorde, zaindu eta indartzeko berak proposatzen zituen bideak (Ikus "Euskera" 1963-1964, 293-313; 1971, 77-83). Laburpen trinko bat baizik ez dut hemen egingo.

Honako hiru puntu hauetan bilduko nuke nik, euskera bizkortu eta salbatzeko Altubek ematen duen dotrinaren muina:

1) Lehenik. Guztien gainera eta aurretik, aho hizkuntzari eman behar zaiola lehen tokia. Hizkuntzak ezpainetan erabiltzeko eginak direla, eta hori gabe ez direla deus ere. Engainu ikaragarria izango litzateke, beraz, liburu piloa euskeraz ateratzeaz dena eginik dagoela uste izatea. Irakurri eta idatzi, gainera gauza da, bigarrena. Oso axola handikoa, noski, baina hitz egitearen gainera eta ondorengo etorri behar duena. Hitz egiteak huts egingo balu, beste hori ez litzateke deuse-tarako. Irakurri eta idazteak, hitz egin gabe, ez du euskera salbatuko.

2) Bigarrena. Baina irakurri eta idazteak ere badu bere axola. Beti handia, eta gaur handiagoa, kultura hain zabaldu-rik den aro honetan. Zer moduzko literatura nahi zuen Altubek euskerarentzat? Garbikeria zen orduko giroa. Idazlerik gehienek hortik jotzen zuten. Bide hau kaltegarria zela kargutu zen bera, eta hori aldarrikatzen du bere obra guztietan. Herriko hizkuntzan lur harturik eta sustraiturik diren hitzak, nahiz eta erderatikoak izan, errespetatu eta hainbat hartu behar ditugula esaten digu behin eta berriz eta aspertzeko. Eta arrazoi hau ematen du: hitz hoiek geureak ditugula, euskerak beretu dituenak direla.

Kultura, teknika eta jakintza sailean euskeran nabari den hitzen falta erremediatzeko, ingelesaren bidea proposatzen digu Altubek. Hau jartzen digu eredu eta bide erakusle bezala. Ingelesak ez du higuinik, hitzak —behar direnean— nondiknahi hartzeko eta etxeratzeko. Bakar bidea, besteen bide zabaletik aldendurik ibiltzea, oraintxe izango litzaziguke inoizko kaltegi-rena. Hau da Altuberen iritzia. Ez dugula iritzi hau behar hainbat kontutan hartu, gauza jakina da. Hitzen kontuan idiekiera gehixeago eukitze horrek, Altubek uste zuen bezala, euskeraren bizitzari ez kalte, baina mesede egingo zion seguru aski.

3) Hirugarrena eta azkena: Euskera idatziaren batasuna. Badirudi puntu hau aurreko punduen kontra doala, baina ez. Honek ez ditu aurrekoak ezeztatzen eta haiek ere ez hau; eta Altubek ongi zekian hori. Idazten dena denontzat idazten da,

eta horregatik euskera mota berdin bat behar dugu hortarako, idatzizko zereginetarako, alegia. Idazte kontuan batasun bide hori hartzen dute hizkuntza guztiek. Eta euskerarentzat ere hori hartzea hil edo biziko gauza dela, eta lehenbai-lehen egin beharrekoa zela, garbi ikusten zuen Altubek. Idatzizko beharretarako tresna batua, egokia eta trebea egiten asmatzen ez badugu, hilotzik geldituko zaigu euskera, aguro gainera. Ez da hau nik esana, Altube jaunak baizik. Altubek gai hontaz ugari utzi du idatzirik. Nik pasarte bat aldatuko dut xoilki. Horra haren hitzak, bizkaierazko bere euskalkian esanak: "Gogoan euki daigun egi itzal au: gaur eguneko giza-artu-emonetarako, batasunezko eta errijaz adiskide bizi dan idatz-izkerarik euskeraan aurkitzen ez padogu, gura nai ez, erdereetara joko dogula danok, utsune ori beteteko. Zoritzarrez, egi itzal eta samin orren ondorenak, larregi ere agiri dira, daborduko ere, euskaldunon artean" (Ikus Altubek Euskaltzaindian egindako sarrera-hitzaldia, "Euskera" 1921, lehen zenbakia, 3-49).

Altube jaunak hitz hauek esan zituela 50 urte paseak dira. Hontan ere jaramon handiegirik ez diogula egin, aitortu behar da.

* * *

Erakutsi hauek ditugu Altuberen testamentua bezala. Hirugarren puntuaz (batasunarenaz, alegia) eraskin gisa zertxobait adierazi nahi nuke, eztabaida garratzak sortu bit dira gure artean, eta zenbaitzuk ez diren gauzak zabaldu eta sinestarazi nahi dituztelako.

Altube jaunak esan digun bezala, euskera idatziaren batasuna egitea gauza premiatsua dela uste du Euskaltzaindiak. Eta hain zuzen, hori uste duelako, langintza honi lotu zaio. Garbi ikusten du, hori gabe, hizkuntza batek ez duela gaur etorkizunik. Ez da gai, alegia, eskolan irakatsia izan dadin, ez da tresna egokia idatzizko beharkizunetarako eta zabalkunderako. Altubek

begi erneaz orain dela 50 urte ikusi eta esan zuena, Euskaltzaindia egitera jarri da. Ez du berak bakarrik egingo, ez bait da hau berak bakarrik egin lezakeen lana. Baina bide erakusle edo gidari bat egonezik, ez da egingo. Eta erantzukizun hori, berari dagokiolako, beregain hartu du Euskaltzaindiak.

Eta, jaunak, zintzoki eta leialki haxe esan nahi dizuet. Euskeraren bizitza salbatzea eta indartzea dugu lan hontan geure asmo eta kezka bakarra. Badakit gure ahalak eskasak direla, ez direla gure asmoen parekoak. Baina Euskaltzaindia, sorrera egunetik egotzi zitzaion betebeharra bete nahiz dabila. Eta egun hartatixe dauka Euskal Herriarekin zor hau: idatzizko zereginetarako tresna batua gertutzeko zorra. Batasun honek, beste aldetik, ez du esan nahi etxeko hizkera eta euskalkiak gutietsi edo baztertu behar direnik.

Oker adituak argitzeko eta zuzentzeko, esan behar dut, gainera, batasun moldagintza hontan Euskaltzaindia ez dagoela inongo taldekeriari lotua. Euskera bera lotua ez dagoen bezala. Euskera, guztion ondarea da, herri baten ondasuna da. Sines-tunek eta sinesgabeek, politika alderdi guztietakoek, nekazari-ek eta ola-gizon-ek, gizarte maila batekoek eta bestekoek, denek osatzen dute herria. Eta hizkuntza, orobat, denon ondasuna da. Ondasun orokorra. Denon gainetik dena.

Asmo orokor honekin ari da Euskaltzaindia lanean.

Ondotxo dakit nik zer-nolako harriak jaurtitzen dizkiguten sarritan, bai ezkerretik, bai eskuin aldetik, eta horrexegatik gauza hauek esan beharra zegoen. Zintzoki esan eta bir-esan nahi dut, bada, Euskaltzaindia, bere langintzan, ez dela inoren morroi, ez dagoela taldekeriari eta alderdikeriari lotua. Euskaltzaindiak euskera eta euskerari oso-osoa begiratu behar diola, eta halaxe egiten duela bere lana.

Han ez zaio inori galdetzen sinestedun ala sinestegabe den, edo zein politikakoa den. Ez gara hortarako biltzen. Herri baten ona zaintzeko, hizkuntza zaintzeko ardurak biltzen gaitu han. Ardura horrek, maitasun horrek biltzen gaitu. Ba ote da

gauza ederragorik? Bestela, berriz, gizartean bizitzea ere ez litzateke posible izango. Esan nahi dut: hontan edo hortan iritzi desberdina dugulako, guztion diren gauzetan ere zatikaturik ibiliko bagina, nola gizartean elkarrekin bizi? Zorionez, hertsikeria horrentzat Euskaltzaindian ez dago lekurik. Gainera, Euskaltzaindiak ez dio inori batasun gauzetan iritzi desberdina edo bestelakoa izateko eskubiderik ukatzen. Baina nor bere iritziaren alde jokatzekoan, inor beztutzea, inor iraintzea, ez direnak esatea, hori ez, hori ez da libre, ez da kristauki eta gizonki jokatzea.

Eta euskera ez ditzagun bestelako gauzekin nahas. Ez erlijioarekin, ez politikarekin, ez ideologiekkin. Guztiona da. Herri baten ona da. Eta dioedan hau berdin diot nahiz alde batetik nohiz bestetik nahastutzen dabilzanengatik.

Gauza labur baina beharrezko hauek esan nahi nituen arrasatear prestu eta argi baten oroigarria egiterakoan. Etorri ere, hark irakatsitakoaz bete-betea bat datoz eta.

Eta honenbestez, eta bukatzeko, mila esker denoi. Mila esker egun hauetako jaialdi, hitzaldi eta ospakizun zoragarri hauek antolatu dituzten guztiei. Eskerrik beroenak batez ere Arrasateko Udalari, Euskaltzaindiari egin dion harrera ezin hobeagatik.

SEBER ALTUBEREN BIZITZA, MUSIKA LANA ETA BIBLIOGRAFIA

J. A. Arana

I. SEBER ALTUBE MUSIKUA

Euskaltzainak, Jaunak, Agur:

Opagarria da neretzat hemen, zuen artean, ezarritzea, batezbe Seber Altubetzaz zeozer esatea agindu didazutenean. Institutuzio agurgarri honi dagokion itzal guztiagaz, eta adiskide izan zan eta maixu dan Altube Jaunari zor diotan maitetasun osoagaz mandatu hori bete nahi nuke. Astiz premiatuak garenez gero, gaiaren mamira noa, zuen baimenakin.

Altube Jaunaren biografi eta lanari buruz barri ugariak eta euskal albiztarien gehienak. Bere bizitzaren mugarriak finkatuta dagoz. Baina Altube inguruan esandakoak, nere ustez, garrantzitsuak eta garrantzitsuenak izan arren, ez dira esan dezakeguren guztiak. Jaiotzaz mondragotar eta bizitzaz gernikar izan zan gizon ospetsu honen inguruan esandakoen utsunak betetan saiatuko naiz ba Gernikan musika usaina daukaten arazoetan sartzera behartu naute nere musikaren zaletasunak eta jaiotzherriari diotan maitegoak. Bestalde, Altube beragaz musika arloan hartueman atsengingarriak izan nituan. Altxor baliotsu legez berak hil orduko emon zidan liburu, iten eta partiturak gordeta ditut. Nere osaba Julio Bareñokin Altubek izan zuen idazkitza be nere eskuetan dago. Honek dira lan honen iturburuak.

Soldadutza bukatuta, 1.901 an eldu zan Gernikara Seber Altube, Benigno bere anaiakin. Mondragoiko albokariak izan ei ziran anai biak, esan zidan Felix Ormaetxeak, Gernikara etorritako ermutar jatorrak. Bitoriano Balerdi, Mondragoiko organulariaren ikasle izan zala bere haurtzaroan esan zidan gero Seberok. Eta danak dakigu zer zan orduan halako maixua-

ren ikasle izatea: gure Herriko organulari haundiak giro berri eta hezipide sortzaileak ziran. Hurakin organu eta harmonia ikasi zuen ba gure Seberok; baina horrez gainera, beragandik egoski zuen Gernikako giroan iraultza bat sortzeko ekarri zuen zaletasuna.

1.870 inguruan bazegoan Gernikan musika banda bat Patxo Toñaren zuzendaritzapean; Andra Mari elizan Etxebarria, lekeitiarra, organulari eta musikegile zan aldi aretan. 1.890 an musika banda bi zeuden, bata "zaharra" zerizkiotena, Juan Manuel Goirirena, eta bestea "barria" Balentin Diez Elurena. Urte bi lehenago Andra Mari Parrokian organu Walter barri bat osatu zan. Baina gure mendearen asieran banda hoiek desegin ziran eta beharrezkoa zan berriz holako talde bat antolatzea eta Uribatzarrak herriko musika banda bat sortzea erabagi zuen. Hoi en zuzendaritza batetako konkursora, 22 urteko giputz bat, Mondragoiko albokari eta Balerdiren ikaslea aurkeztu zan, "Cor Jesu" bandarako martxa bat eginaz. Eta hor daukagu Altube Gernikako Herri-Bandaren zuzendari aututa. Bereala talde osatuten du eta ereskin zaharrak batuaz 1.902 ko Inaute Igandean agertzen da Pasilekuan Banda berria. Urte bete barru, 18 musiku adoretsekin, bertan Gernikan antolatutako konkurso baten lehenengo mailakoen artean ezarritzen da gure Sebero.

Garrantazizko urtea da 1.903 garrena Altuberentzat eta Gernikako musikarentzat. Durangotik dator Andra Mariko organura Juan Ojanguren, organulari haundia. Herriko abeslarien artean kezka bat ernetan da eta Altubek "Gernika" izenezko abesbatza sortzen du urte horretan. Eugenio Zamezaren lendarikarritza pean batzen dira Bitoriano Askondo, Juan Bastarretxea, Ojanguren bera —tenor samurra, noski— Jaime Olaortua, Toribio Iturbe, Txomin Alegria, Teodoro Arana, Felix Naberan, Cesar Olaortua, Juan Goitia, Dario Areitio, etabar. Hoi en artean dabil Bonifazio Etxegarai: bere eskuz idatzita ikusten det partitura baten "nik, giputz sutsua izan arren, Gernikako abesbatzaren garaipena goratzen det nere herritarren gainetik". Egun haietan Gernikako abeslariak Donostiko Konkursoa ger-

tatzen zeuden. Eta hor doa Altube, 1904 ko Irailak 11 an, bere 34 abotsdun orfeoi txikiagaz Donostira eta lehenengo saria irabasten du. Zein zan Altuberen bide berezia hain laburrean eta jende urriakin garaipen hoiek lortzeko? Abots ez indartsuak baina saioaldietan ondo heziak zirela Gernikako abesbatzarenak, dio Seberok. Hitz hoiek emoten digute bere artearen azalpena: gorputzez argal eta liraina, izpirituz zorrotz, zintzo eta zehatza. Eta danetan iraunkorra.

Baina naigabeak be bazituan Altubek pozaldi haren bitartean. "Euzkadi" egunerokoan (1.928 ko apirilak 5) diosku berak Seberok: "Antxiña-aintxiñatikoa ei zen Gernikan Eguen Gureneko prosesiyoan "Jesukristori kendu ezker" abestiyori kantateko oitura; baiña orain ogetabost urte inguru, galazo egin eben eliz-agintariak (Basilio Diaz de Espada Parrokuak, noski) behar dan lotsaz barik, garraxika ta ganora barik ekiten eutsela kantariyok eta". 1.903 an zan galerazpen hau. "Baiña sei edo zortzi urte geroago, Bonifazio Omaetxebarria Parroku ta oraingoxe alkatia (Lopez de Calle Jauna) uri-agintari zirala, barriztau zan kantu ori abestuteko oitura; baña orain ederto eta egoki, uriko musikiak lagunduta kantau oi da: lenengo, neskatilla bikain eta abots zolidun pillotxu batek, gero, erri gustiyak erantzun oi-deutsela". Eta Gernikan esaten dan legez, ha izan zan Altubarentzat garaipen eta poza: bere musika banda eta orfeoia bat eginda, eleiza barruan "Jesukristori kenduez gero" abestu. Altube zuzendari zehatzak moldatu zituazan musiku eta abeslariak saiotalde jarraikiakaz garraizi harek aldenduaz.

Urte pare baten lortuta zeukan Seberok musiku famatuaren izena. Gernikara etorri berria, entzun zituan Altubek bertako Marijesiak eta beingoan harmonizatu zuan lau abotsatarako herri abesti hau. Bertan 1.903 garren urtean, Kasimiro Olazabal "Katxitxu" gandik ikasita, lau gizon abotsatarako harmonizatu zituan "Bagera zazpi probintzi" eta "Mertxikaren lorearen ederra". Galo Ibinagabeitia elantxobetarra gandik —Seberok dion legez— ikasi zuen "Maitatuten dotan aingeruarentzat", eta abesti hau be bere abesbatzarentzat harmonizatu zuen baina Azkuek aldatutako letra barriagaz.

1.905 ko Irailean, berriro doa Sebero bere orfeoiakin beste Konkurso batera: 70 abotsetako orfeoia agertzen du Bilbon. Laurent de Rilleren abeslan bat zen danontzat ezarria eta Azkue Jaunak itzulita abestu zuen Gernikako abesbatzak. Saint-Saënsen "Oda de Horacio" be abestu zuen, eta Altuberen baliola erakusteko gertaldi bat aitatzera noa: ereslan honen partituras irarrira banandu ziran orfeoi guztien artean. Partitura hori estudiantukerak, utsune bat aurkitu zuen Seberok akorde baten. Hori bai prolema! Utsune horregaz edo partitura aldatuta abestu? Baina Zameza Lendakariak, Altubek jakin gabe, Saint-Saënseri idatzi zion Parisera. Eta beingoan eldu zan erantzuna, Altuberi errazoa emonaz.

Konkurso honetarako egin zuen Seberok "Zezenak dira" edo "Ama baten estualdiak" deritxogun Poema musikala. Partitura hau be, lehendabiziz lau gizonen abotsatarako egin zuen Altubek. Geroago osotu zuen sei andra-gizon abotsetarako. 1.957 an Pobetik Barewori idatzi zion Seberok: "Aranztazun, Euskaltzaindiaren Batzarrean abestu ei da nere Zezenak dira". Eta Marzelino Idoiak Bareñori idatzi zion legez, praile kuru batek abestu zuen partitura hori Batzar horretan. Gernikara Pobetik etorri ondoren beltzik zegoan Altube partitura hori galduta zegoalako. Zorionez, baina Sebero hil ondoren, atzeman nituan partitura biak, bai lau gizonen abotsatarako baita ere sei andra-gizonen abotsatarako Altubek beran eskuz egindako partituras.

Musika bandan, Akademian eta Orfeoian betetan zuen Altubek bere eguna. Baina 1.908 garren urte inguruan erne zan Seberon beste kezka bat: hizkuntzaren ardura. Urte bete lehenago, 1.907 an, berriro doa bere abesbatzarekin Donostiko Konkursora. Berak eta Nazario Oleagak euskerara itzuli zuen Laurent de Rilleren "Tziganes" en letra. Seberok erabilitako partituran euskeraz eginda daude holako oharrak: "Arinegi ez", "Larregi ez", "Bizkor" etabar. Aldi haretan, ene ustez, batzen ditu Seberok euskal folkloreko abestiak ta bai harmonizatu ere: "Aita San Antonino". "Uso zuria", "Boga" (ez arrantzaleena, beste bat baino) "Basoko Izarra" etabar.

Baina urteak joan da etorri, Altuberen bizitza aldatzera doa. 1.913 an Unxeta ta Esperanza ren arma fabrikan lanuzte bat gertatu zan. Eta Gernikan zeuden armerurik gehienak Eibarrera biurtu ziren; beste batzuk, bertan geratuta, fabrika barri bat sortu zuen: Alkartasuna. Lehenengo Gerentea Gabino Seijo autatu zuen eta gerotxuago Zabalaurentena handik debora gutxi barru urten da hirugarren fabrika bat sortu zuena. Hirugarren Gerentea, Simon Garteiz mundakarra izan ondoren, Seber Altube kargu horretarako deitua izan zan eta Alkartasuna arma fabrika 1.922 ko Maietzak 13an erre arte jarraitu zuen. 1.918 ko Apirilak 5an pistola barri baten asmagiri edo patentea lortu zuen "Sivispace" izenpean. Fabrika horrek orduan 120 langile daukaz. Sasoi haretan langile zan Felix Ormaetxeak esan zidan Seberotzaz: "asko jakinda be, arrokeririk bapez".

Oso lanpetua zegoen Altube urte hoietan eta 1.916 an musika banda utzi beharrean aurkitu zan. Askenengo agertaldiak bandaren buruan izan ziran Elantxobeko gaiaren inaugurazioa, Bilbon Indautxuko Zezen Plazan erestaldia eta Elorrioren Berriotxoaren omenez egindako erromezaldia. Gernikako musika banda esku onetan geratu zan: Altuben ondoren Manuel Gainza, Sestaotik etorritako banda zuzendaria, buru jarri zan, orain Algortako "Biotz Alai" abesbatzaren zuzendariaren aita. Eta 1.919 Altuberen ikasle bat, Segundo Olaeta lumotarra, musika bandaren zuzendari autatua izan zan. Altubek sortuniko musika banda ze maileraino eldu zan adieraziko digu Urretxuan 1.920 an konkurso baten irabasi zuen lehenengo sariak zuen lehenengo sariak.

Baina musika banda utzi arren, orfeoiagaz jarraitu zuen Altubek. 1916 an hil zan Zameza Lendakaria eta arratsaldean egin zuen Seberok "Si iniquitates" lau abotsatarako, hurrengo goizeko hiletan orfeoiak abestuteko. Egun haretakoa izango da bai ta ere ene ustez "Indefensus hostis" tenor bakarrak, organu laguntzaile, abestutekoa.

1.922 an erre zan, esan dotan legez, Alkartasuna arma fabrika. Ordurako Altubek makina bat idazlan eginda zeukan

musika eta euskeratzaz, eta Euskaltzaindian be sartuta zegoan, Txomin Agirreren lekuan. Urte hoién Irailean apropos jatorko Altuberi Gernikako Euskal Ikaskintzaren Batzarra. Musiku eta euskalzain legez parte hartu zuan Batzar horretan. Nik hemen musika arloa baino ez det ikutuko.

Ordurarte, "Gernika" orfeoia gizonak bakarrik osotuten zuten. Batzarreko jaialdietarako sortu zuan Altubek andra-gizonezko orfeoia. Eta Seberoren zuzendaritza pean batzarkidei eta herriari erestaldi bat eskeini zion, beste batzuen artean, Aita Donostiren "Iru xito" eta Azkueren "Xalopin xalo" abestuaz. Aita Donosti —Altuberen pareko zehatza zan noski— arrituta geratu zan Altubek emondako interpretazioagaz eta hala agertu zion zorionak emanaz. Eresaldi haren berri gehiago jakin nahi dutenak jo dezakete "Gure Herria" aldizkarira • (1.922 ko Urria, 591/2 horrialdera).

1.928 ko Bariku Gurenean, sei andra-gizonezko abotzetarako, musika banda laguntzaile, Altuberen "Neure Pekatuak" lehenengoz abestu zan. Lumoko Kurutze-Bidean antxinatik abestuten zan melodia eta Olaetxearen "Kristinau Doktrina" tik hartutako hitzak daramazki Koru Haundi horrek. Gernikako Kurutze-Bideko abestia be, hiru gizon abotzetarako eta orkesta txikiarentzat, berak Altubek eginda dalakoan nago, baina lehen aitaturakoa baino arinagokoa.

1.933 an Reficeren "Missa Choralis" abestu zan lehenda-biziz Andra Mariaren Parrokian, Altuberen zuzendaritza pean. Hauxe da, nik dakitanik beintzat, Altube Jaunaren askenengo eskuhartzea musika arloan. Baina ez da ez Altube Jaunaren amaia, hurak sortutako giroa bizirik dago ta.

Bestaldetik, Errepublikagaz batera 1.931 an Gernikako Alkate autatua izan zan. Kargu honen ardurakaz eta 52 urtedun gaizorik izan zanez gero, bere orfeoia be Altubek utzi egin behar zuan. Eta 1.936 ko Irailak 29an Pobera joan zan bere emazte Gregorikin. Handik berriz Gernikara 1.958 an etorri ta, hemen hil zan 1.963 ko Abuztuan 27 an. Goian bego.

II. ALTUBEREN MUSIKA ETA IDAZLANAK

Euskaltzaindiaren Urre-eztaiak zirala ta bialdu nion Aita Villasanteri Altuberi buruz egindako Bibliografia bat. Nere lantxo hau EUSKERAn agertu zan (1.971 - 83/85 horrialdeetan). Harrezkero beste Altuberen lantxo batzuk be atzeman nituan, batzuk Aita Villasanteri jakin-eraziak eta beste batzuk nere paper artean geratu diranak. Auñamendik argitaratutako Jon Bilbaoren Bibliografiak be berri batzuk emon dit. Hoienganera, Altuberen ereslanak be aipatu beharrezkoak dira, nere ustez. Danekin egin dotan zerranda hau da:

- 1.901 COR JESU, Musika Bandarako martxa.
- 1.903 MARIJESIAK, Lau gizonen abotsetarako (4 g. a.) abestia.
BAGERA ZAZPI PROBINTZI, 4 g.a. abestia.
MERTXIKAREN LOREAREN EDERRA, 4 g.a. abestia.
MAITE MAITE DOTAN AINGERUARENTZAT, 4 g.a. abestia.
- 1.905 ZEZENAK DIRA (AMA BATEN ESTUALDIAK), 4 g.a. abestia.
- 1.908 AITA SAN ANTONINO, 4 g.a. abestia.
USO ZURIA, 4 g.a. abestia.
BOGA, 4 g.a. abestia.
BASOKO IZARRA, 4 g.a. abestia.
- 1.911 EUSKERAZKO ITZAK, Euskal Esnalea, I - 58/60.
POLITAK, Euskal Esnalea, I - 90/91.
- 1.912 AMA!, Euskal Esnalea, II - 127/128.
BETARGITXU (UME IPUINA), Euskal Esnalea, II - 243/247.
- 1.913 CUESTIONES GRAMATICALES: LOS SUFIJOS -Z, -ZAS Y SUS VARIANTES, Euskal Esnalea, III - 49/50.
LOS SUFIJOS -Z, -ZAS Y SUS VARIANTS, Euskal Esnalea III - 100/101, 172.

- SOBRE ALGUNOS SUFIJOS, Euskal Esnalea, III - 354/362, 369/384.
- URREGORRIZKO IRAKURGAIK UMEENTZAT, Euzkadi, X - 157/158.
- 1.914 NOIZ S ETA NOIZ Z?, Euskal Esnalea, IV - 141/143.
- 1.916 EL COMPAS DE ZORTZIKO, Euskalerrriaren Alde, 56. SI INIQUITATES, 4 g.a. abestia.
- 1.916 INDEFENSUS HOSTIS, tenor bakarra ta organurako abestia.
- 1.917 MUTILTXUENTZAT. TXANDER ZINTZO. IPUIA, Euskal Esnalea, VII - 42/45.
- 1.918 MEMORIA DESCRIPTIVA PARA SOLICITAR PATENTE DE INVENCION EN ESPAÑA POR MEJORAS EN LAS PISTOLAS AUTOMATICAS (argitaratu gabe).
- 1.919 DE SINTAXIS EUSKERICA, Euska Esnalea IX - 28/55, 51/55, 74/83, 99/106, 119/128, 140/144, 159/163, 177/183, 195/204, 218/226, 250/264. Gero, 1.920 en Donostiko Mema y Ciak argitaratu zuen liburu baten.
- 1.920 EUSKERAREN JOSKERA DALA TA, Euskal Esnalea X- 40/41, 60/62, 76/77, 91/92, XI- 133, 147/148, XII- 105.
- ERDERATIKO ITZAK; ITZ BARRIAK ETA ANTXIÑANO ITZAK, Euskera, II - 44/54.
- IZKUNTZ JAKINTZIA ETA EUSKERIAREN BIZITZIA, Abenduaren 28 an egindako Hitzaldia, bere euskalzain sarreran. Euskera, 1.921, 3/49.
- 1.921 EUSKERA GAIK: "AL" NOIZ? Euskal Esnalea, XI 153/155.
- 1.922 BA ALA BAI? Euskera, III - 63/70.
- EUSKEL ITZ BARRIAK, EUOK ERALTZAKO ERDERAK ZETARA LAGUNDU BEAR DEUSKUEN, III Eusko Ikaskuntza, 78/93.

- 1.923 ELIZALDE'TAR KOLDOBIKA-REN ERIOTZA, Eusko Ikaskuntzaren Deya, V - 10/12.
DE FONETICA VASCA, Riev, XIV - 517/534.
- 1.924 BOSTARRIKA, Riev, XV - 369/370.
- 1.925 I, J, Y, Euskera, VI - 40/44.
MODISMOS EUSKERICOS, Euskera, VI - 67/87.
- 1.926 MARIJESIAK, 6 ag.a. abestia, musika banda lagunduaz.
ZEZENAK DIRA, 6 ag.a. abestia, musikoa banda lagunduaz.
- 1.928 GUERNIKAKO EGUN GURENAK ETA EUSKERAZKO KANTAK, Euzkadi, IV - 5.
NEURE PEKATUAK, 6 ag.a. abestia, musika banda lagunduaz.
EUSKALERRIKO EKANDU ONAK, Txistulari, III - 2.
YOSUKISTO GURE YAUNAREN NEKAUSTEA, Riev, XIX - 653654.
BATASUNAREN BIDEAN, Euskera, IX - 67/85.
- 1.929 ERDERISMOS, Euskeran, lehenengo, eta urrengo urtean, Bermeoko Gaubekaren Idaztegi-Irarkolan, 316 horri.
- 1.930 SOBRE DIFUSION DEL EUSKERA; Euskal Esnalea, XX - 124/125.
- 1.932 EL ACENTO VASCO EN LA PROSA Y EN EL VERSO, Gaubeka, Bermeo, 332 horri.
AURRESKUAREN ALDE, Txistulari, XXV - 5 horri.
- 1.933 AITA DONOSTIREN LAN EDERRA, Tistulari, IIgn. haroa, I - 3.
- 1.933 KANPION JAUNAREN OMENEZ, Txistulari, IIgn. haroa, II - 3.
NOTAS SOBRE EL SANTORAL VASCO O DEUN IXENDEGI EUSKOTARRA DE ARANA GOIRI'TAR SABIN, Euskera VIV, II - 153/196.

EUSKALTZAINDIARI (SOBRE LEXICOGRAFIA),
Euskera, XIV 263/265.

LA VIDA DEL EUSKERA: DIVULGACION DE LOS
PRINCIPIOS DE LA LINGUISTICA GENERAL APLI-
CABLES A SU DEFENSA, Euskera, XIV - 299/397
(Hitzaldia). Gero argitaratu zan Bilbon, Editorial Vas-
ca, 1934, 108 horri.

1.934 OBSERVACIONES AL TRATADO DE MORFOLO-
GIA VASCA DE DON RESURRECION MARIA DE
AZCUE, Euskera, XV - 5/231. Gero argitaratu zuen
Bermeon Gaubekak 232 ko liburu baten. La Gran Enci-
clopedia Vasca-k be argitaratu dau gure egunotan, Az-
kueren Morfologia-gaz batera.

1.936 MAS SOBRE LA VIDA DEL EUSKERA, Euskera,
XVII - 1/192.—Gero argitaratu zuen berriz Gaubekak
Bermeon liburu baten.

1.939 TEMAS VASCOS: SOBRE EL NOMBRE DE LA PA-
TRIA, DE J. GOROSTIAGA, Euzko Endan, I - 15.

1.947 FONETICA Y ETMOLOGIA EUSKERICAS, Eusko Ja-
kintza, I - 29/33, 295/304, 1.948, II - 21/22, 617/622,
1.949, III - 155/158, 1.950, IV - 74/89, 309/315.

LA FONCTION DE LA DOULEUR, lehenengoz gazte-
leraz idatzia, argitaratu gabe.

1.949 LA UNIFICACION DEL EUSKERA LITERARIO, Eus-
ko Jakintza, III - 181/204.

1.950 LEXICO CASTELLANO VASCO, argitaratu gabe.

ERDERAKADARIK TXARRENAK, Eusko Gogoa,
I, II, III.

ERBESTETUEK ERBESTETUEI,

Euzko Gogoa, I.

1.951 SOBRE EL VOCABLO VASCO GUDUA, Homenaje a
Don Julio de Urquijo, I - 351/360.

ACENTUACION ESPAÑOLA Y FRANCESA DE LOS APELLIDOS Y TOPONIMOS VASCOS, Gernika, 1.951 tik 1.953 eraino.

OBSERVACIONES A UNAS NOTAS DE CH. BOUDA, Euzko Jakintza, V - 67/68.

UN PROCES LINGUISTIQUE AUTOUR DE SABINO ARANA GOIRI, Gure Herria, XXIII - 188/189. Idazlan hau Leizaola, Jemein Monzon eta Ziaurriz ekin alkar lanean eginda dago.

1.952 AGUR, AZKUE JAUNA, AGUR, Gernika, 20/21.

1.954 SOBRE MITXELENA S.: AMA-SEMEAK ARANTZAZUKO KONDAIRAN, Euzko Gogoia, V - 102/104.

1.956 LITERATUR EUSKERA: SOBRE SINTAXIS VASCA, Euskera, I-3/13.

EUSKALTZAINDIARI: SOBRE DEFENSA DEL EUSKERA, Euskera, IV - 43/56.

1.957 LAZTANTXU ETA BETARGI, Alderdin lehenengoz argitaratuta, eta gero Baionan liburu lez, 43 horri.

1.958 LA FONCTION DE LA DOULEUR, Pau, 120 horri.

1.959 OLABIDE TA GIZA SOIÑA, Euzko Gogoia, IX - 507/508

1.960 EIBARTARRAK ETA EUSKERA, Euskera, V - 61/65.
EUSKERARI BURUZ, Euskera, V - 329/333.

* * *

Zerrenda hau amaituta, bertan agertzen diran idazlanetatik askok badaukate musikagaz zerikusirik. Momentu honetan, eta ez larregi nere hitzak luzatzeko, aipatuko neuke EL ACENTO VASCO liburua. Hizkuntza eta musika artean dauden loturak estudiantzen ditu Altubek, tesis hau jarriaz: hizkuntzari musika dario. Hizkuntza bereziak bere musika jatorra izango du. Orain urte batzuk dirala bialdu nion Madridera Agustin Gonzalez de Azilu, alsasuar musikegileari Altuberen liburu horri. 1971 an Espainako "Premio Nacional de Música" irabasi

zuen Altuberen tesis hori erabiliaz. Ba dauka bai meriturik Altube Jaunak bere ereslanetan, sortu zuen giroagaitik eta bere tesis hoiak emon digun ondorioagaitik.

Amaitzerakoan, Mondragoiko agintariei eta Euskaltzaindiari eskari bero bat: Sebes Altube eta Lertxundiri omenaldi hau eskeini diogu, baina gaur goizean ez dedin amaitu eta gure ezkerona betikorra izan daiten, Altube Jaunaren izena kale bateri jarri dezaioten Gernikako agintariei ofizialki eskatu egiozue.

Eta gaizki esanak, parkatu.

* * * * *

Donostia, 73-VII-27

USA LEKU-IZENA ETA BERE ESAN NAHIA

Juan San Martin

Leku-izenak, agiri zaharrak bezala dira, tokian tokiko bezala eta aldakuntzarik gabe jaso beharrezkoak. Lekuko jarri behar diranean, agiri zaharretan grafia errespetatu behar den erara, leku-izenak bertako dialektu edo euskalkian jaso beharrezkoak dira.

Urtetxoak dira Gorbeako *Usategieta* eta Elgea-mendiko *Usakoaitza* mendi tontorreri izena zuten bezala gordetzen ahalagindu nintzena, baina eginahalak egin, mendizale gehiago ziren zuzenketa ustean *Usotegieta* jartzen zutenak, eta denborarekin *uso* (o-kin, a-ren ordez) bezala gelditu da mendizaleen Federazioko listetan. Ez ordea Gorbeako eta Elgea-mendietako artzairen artean; hauen ahoetan *usa* iharraitzen du.